

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва та
реставрації творів мистецтва

До захисту допущено
«___» _____ 2019 р.
Завідувач кафедри
ОДПМ та РТМ
_____ Н.О. Урсу

Дипломна робота
бакалавра

З теми: «Консервація та реставрація живопису на полотні у XX ст.»

Виконав:
Студент 4 курсу РТМ 1 – В 15 групи
Напрямок підготовки 6.020206
Реставрація творів мистецтва
Вітковський Віталій Сергійович

Керівник:
Віштакенко В. А., кандидат
мистецтвознавства, старший
викладач кафедри ОДПМ і РТМ

Рецензент:
Негода Б. М.

Кам'янець-Подільський – 2019 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1.РЕСТАВРАЦІЯ ТВОРІВ ЖИВОПИСУ: ТРАДИЦІЇ ТА НОВАТОРСТВО.....	6
1.1. Становлення реставрації як науки.....	6
1.2. Сутність та специфіка реставраційної діяльності.....	24
1.3. Реставрація живопису на полотні у ХХ столітті.....	34
РОЗДІЛ 2. КОНСЕРВАЦІЯ ЖИВОПИСУ У СУЧАСНІЙ РЕСТАВРАЦІЙНІЙ НАУЦІ.....	47
2.1. Консервація та збереження творів мистецтва.....	47
2.2. Застосування принципів та методів консервації та реставрації живопису на прикладі реставрації твору В. П. Аманшина «Колхозний табун» з фондів Кам'янець-Подільського державного історичного музею- заповідника.....	55
РОЗДІЛ 3. РЕСТАВРАЦІЙНИЙ ПАСПОРТ.....	60
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	64
ДОДАТКИ.....	70

ВСТУП

Проблема реставрації та консервації творів образотворчого мистецтва, виконаного на полотняній основі, має місце від самого початку існування такої техніки виконання. Зрозуміло, що з часом будь-який предмет чи річ має здатність псуватися. Твори мистецтва не є виключенням. Так, архітектурні композиції час від часу дають знати про свій стан завдяки руйнуванню поверхні, структури, опорних елементів, конструкцій. Як можна зробити висновок, час не шкодує навіть довговічні споруди

Актуальність дослідження полягає в необхідності дослідити історію та шлях розвитку реставрації та консервації. Це є необхідною передумовою доцільного розуміння всіх станів збереження живописного твору та методології по покращенню цього стану. Так, реставрація та консервація включає в собі не тільки самі базові ознаки, але й технологічні дослідження, відкриття історії твору, стану та місця збереження, атрибуції, матеріалів, техніки виконання. Розуміння всіх цих аспектів, методів їх дослідження та правильного застосування є запорукою якісного та доцільного реставраційного та, чи консерваційного процесу, що дасть змогу мати широке уявлення про стан твору та надати йому відповідну допомогу, не зашкодити під час реставраційно-консерваційних процесів.

Мета дослідження – дослідити та проаналізувати консервацію та реставрацію живопису на полотняній основі у ХХ столітті.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати історико-мистецтвознавчі джерела з теми дослідження.
2. Дослідження шляху становлення реставрації як науки.
3. Дослідження та актуалізація інформації щодо специфіки реставраційної діяльності.
4. Дослідження та аналіз правил та установ щодо реставрації живопису на полотні у ХХ столітті.

5. Аналізувати та застосувати принципи та методи консервації та реставрації живопису на полотняній основі, на прикладі роботи Аманшина В. П. «Колхозний табун» з фондів Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника.
6. Виконання реставраційно-консерваційну документацію у вигляді реставраційного паспорта.

Об'єктом дослідження є процес розвитку реставраційної діяльності у ХХ столітті.

Предметом дослідження є особливості консервації та реставрації живопису на полотні у ХХ ст.

Для виконання завдань дослідження використані загальнонаукові та спеціальні методи досліджень. До загальнонаукових методів належать: фактологічний, представлений вивченням візуального матеріалу; аналітичний, представлений аналізом літературних джерел; метод порівняльного аналізу, представлений порівняльним мистецтвознавчим аналізом різних способів реставрації живопису на полотні. До спеціальних методів належать статистичний метод та метод роботи з першоджерелами.

Наукова новизна дослідження. У роботі узагальнені і структуровані матеріали з технологій реставрації та консервації творів станкового живопису на полотняній основі, а також частково охоплено історичну спадщину, реставраційно-консерваційний шлях. **Практична цінність** полягає у можливості використання висновків у практичній діяльності реставраторів та консерваторів.

Структура і обсяг роботи. Текстова частина бакалаврської роботи складається зі вступу, 3-х розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи – 69 сторінок, список використаних джерел налічує 60 позицій.

Практична частина представлена консервацією та реставрацією пам'ятки образотворчого мистецтва – живописного полотна «Колхозний табун» художника В. П. Аманшина з фондів Кам'янець-Подільського

державного історичного музею-заповідника та копією картини Пауля Мінерса.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження згідно з тематикою дипломної роботи, що стосувалась та наповнювалась реставраційно-консерваційною практикою, майстерністю прийдешніх поколінь та актуальними особливостями здійснення відповідних процесів та оперувань, дало змогу:

1. Сформувати відповідну часу базу інформації та знань щодо реставраційної та консерваційної практики що має та мала місце при роботі з творами станкового живопису.
2. Аналізувати актуальні методи реставрації та консервації, котрі сумісні та доцільні для використання в сучасній практиці.
3. Обґрунтувати різницю між реставрацією та консервацією, необхідність використання в тих чи інших умовах.
4. Проведено реставраційно-консерваційні процеси на прикладі твору «Колхозний табун».

Завдяки актуальним та сучасним підходам до здійснення поточного дослідження було досліджено велику кількість джерел, як і кращих представників українського реставраційно-консерваційного поля, так і ближнього зарубіжжя. Також, при проведенні дослідження було опрацьовано велику кількість іноземної літератури кращих світових реставраційно-консерваційних шкіл. Зокрема, матеріали щодо консервації, збереження твору, дослідження його прийдешнього шляху, дослідження робіт станкового живопису, життєпису твору, документаційної бази в музеях Європи, Азії та Америки, методики технічних досліджень, досліджень рукописних та друкованих джерел, досліджень поверхні та складу фарбового шару твору мистецтва, тощо.

Дослідження дало змогу створити, актуалізувати на розширити великий пласт знань щодо консерваційної практики. Оскільки, техніки і технології на базі Кам'янець-подільського Національного університету імені Івана Огієнка не дозволяють реалізувати в повному обсязі консерваційний напрям роботи,

а навчальна та технічна база не дає можливості вивчення та застосування на практиці, дослідження було дуже доречним. Завдяки дослідженню реставраційно-консерваційної практики по відношенню живописних творів на полотні у ХХст. стало відомо багато деталей, поглиблених знань та методик, що застосовувались в минулому та доступні в актуальності для здійснення консервації творів. Так, зокрема в ході дослідження було відкрито великі можливості щодо попереднього, максимально професійного та поглибленого дослідження твору мистецтв. Оскільки, попереднє дослідження є обов'язковим для доцільного аналізу та перевірки твору мистецтва на предмет необхідних зауважень та знань для здійснення наступних кроків по його відновленню чи збереженню, саме завдяки дослідженню при дипломній роботі, було відкрито величезну на непохопну базу знань направлених на дослідження історії виконання, збереження твору, методик дослідження самого твору, його стану, типології виконання, залучених до виконання ресурсів та матеріалів. Все це, та не тільки це формулює всеохоплюючі та широкі знання щодо можливостей зрозуміння самого стану живописного твору та дає вичерпні базиси для подальших рішень щодо застосування реставраційної чи консерваційної частини та дає основи для майбутнього твору. Саме завдяки дослідженню стало більш зрозуміло як саме проводиться і різнобічна консервація творів при різних ситуативних моментах, так і як проводиться дослідження твору, що передують рішенням про консервацію.

Також слід зазначити що вході дослідження було здійснено аналіз різнобічної інформації щодо консерваційних процесів для різних станів збереження, різних типів живописних творів, різних стилів виконання, часу, місця та художнього спрямування. Так, в ході проведення дослідження було відкрито широку інформаційну базу щодо практик по збереженню творів Кубізму. Також, було піднято широку інформаційну базу щодо всіх художніх стилів, як і більш класичних так і новітніх.

Було проведено паралелі між реставраційними та консерваційними процесами, порівняні ці дві практики, сильні та слабкі сторони кожної, часи та можливості до застосування того чи іншого типу, відповідність до стану збереження живописного твору, тощо. Також, було проведено актуалізацію відповідних до можливостей, типів і методів реставраційної та консерваційної практики. Зокрема, було висвітлено ті консерваційні процеси що можуть бути застосовані для розширення палітри можливостей реставраційного спрямування.

Також, під час дослідження було розкрито на прикладі реставраційно-консерваційної роботи по відношенню до живописного полотна «Колхозний табун» Амашин В. П. Дослідження дало змогу не тільки зібрати велику інформаційну базу але і продемонструвати на практиці можливості та інструментарій для здійснення реставраційних та консерваційних процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алешин А. Б. Реставрация станковой маслянной живописи в России. Развитие принципов и методов. 1989. 103с.
2. Алексеева М. И. Дублирование станковых картин. Реставрация творі станкового олійного живопису. Навчальний посібник. – Москва, 1977. - 121-127 с.
3. Алмазов Ю. А. Вопросы хранения и консервации музейных материалов. Пособие для музейных работников. А. Ю. Алмазов. Москва, 1945. — 45 с.
4. Архів Науково-методичної ради з охорони пам'яток культури Міністерства культури СРСР. Російський науково-дослідний інститут культурної і природної спадщини імені Д. С. Лихачова. Оп. 0. № 85, 2-100 с.
5. Білозьорова. В. Г. Про поняттях справжності та історичності пам'ятників мистецтва. Науково-інформаційний зб. «Матеріальна база сфери культури». Москва. 1987.3-28 с.
6. Білозьорова. В. Г. Аналіз типологічних моделей сучасних напрямків в реставрації. Художня спадщина. № 16. Москва, 1995. 4-17 с.
7. Бобров. Ю. Г. Поняття «стиль» в консервації і реставрації пам'яток мистецтва. Дослідження в реставрації. Матеріали міжнародної науково-методичної конференції. Москва, 2001. 17 с.
8. Бобров Ю. Г. Теория реставрации памятников искусства: закономерности и противоречия. Юрий Григорьевич Бобров. – Москва: Эдсмит, 2004. – 344с.
9. Бети-Козоча И. некоторые методические рекомендации и этические принципы реставрации средневекового пергамента. ICOM Committee for conservation. 9th Triennial Meeting. Dresden. 1990. 6-7 p.
10. Вздорнов Г. И. Из истории реставрации древнерусской живописи: Переписка И. В. Федышина (1924-1936). Москва: Искусство, 1975. – 118 с.

11. Виннер А. В. Материалы масляной живописи. Москва, 1950. – 522 с.
12. Дедик В. Н., Заостранцева В. Ф. Художня спадщина. Зберігання, дослідження, реставрація. Москва, 1979. - 276 с.
13. Давидов С. С. Сучасний рівень роботи з кольором в реставрації. Санкт-Петербург, 2015. - 395 с.
14. ЖИВОПИСЬ. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.verman-art.ru/erkovnaya-givopis-karolingo.html> – назва з екрану.
15. Зайцев А. А. Реставрація картин на досках. А. А. Зайцев. Реставрація произведений станковой мас-ляной живописи. Учебное пособие. Москва, 1977. 185-190 с.
16. Зберігання музейних фондів. Інструктивний посібник. Воеводський М. В., Гіллер А. Г., Лужецька А. Н., Михайлівська А. І., Плавильщиков Н. Н., проф. Яковлев А. А. Москва, 1948. - 133 с.
17. Інструкція по обліку, інвентаризації та зберігання музейних матеріалів (для республіканських, крайових, обласних і районних музеїв системи НКП РРФСР). Москва, 1938. - 33 с.
18. Карасева В. Н. Укрепление красочного слоя и грунта воско-смоляными мастиками. В. Н. Карасева. Вопросы реставрации: Методическое пособие. Москва, 1960. 26-40 с.
19. Кудрявцев Є. В. Техніка реставрації картин. Кудрявцев. Є. В. Москва : Издательство В. Шевчук, 2002. - 252 с.
20. Кипарисив В. П. Облік і зберігання. Збірник інструкцій. В. П. Кипарисив. Ленінград. 1938. 107 с.
21. Лелеков. Л. А. Методологія реставрації в поданні громадськості. Методичні проблеми охорони та реставрації музейних цінностей в СРСР. Тези доповідей. Москва, 1987. 1-13 с.
22. Лелеков. Л. А. Методологія реставрації ... 1-13 с.

23. Лелеков Л. А. Теоретичні проблеми сучасної реставраційної науки. Л. А. Лелеков. Художественное наследство. Москва, 1989. Позачерговий випуск. 25-27 с.
24. Лелекова О. Рецепт з глибини століть. Радянський музей. 1986. № 1. 38-39 с.
25. Міжнародні нормативні документи по реставраційній етиці. Консервація і реставрація музейних художніх цінностей: Експрес-Інформація. Москва: РДБ. Вип.6. 1990. 40 с.
26. Маркова Т.Б. Бібліотечна книга як пам'ять людства. Збереження культурної спадщини бібліотек, архівів і музеїв: матер. науч. конф. Санкт-Петербург.: БАН, 2003. 64-67 с.
27. Міжнародна хартія з консервації та реставрації пам'яток і визначних місць. Охорона культурної спадщини в документах: Міжнародна хартія, кодекси етики, керівні принципи. 1960-1990 рр. Москва, 1998.
28. Особливості європейської культури XIX початку XX ст. [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://allref.com.ua/uk/skachaty/osobennosti_evropeyskoj_kultury_xix_nachale_xx_v – назва з екрану
29. Перешивай А. История живописи и графики. Александр Перешивай. [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://pendaldal.blogspot.com/2016/02/blog-post_21.html – назва з екрану.
30. Радугин А.А. Этика. Учебное пособие для вузов. Москва, 2003. 219 с.
31. Роос С. История и этика консервации. Теория и практика сохранения памятников культуры: Сб. науч. тр./РНБ. Санкт-Петербург, 1995. 17. 179-184 с.
32. Рассел. Б. История западной философии и її зв'язки з політичними і соціальними умовами від античності до наших днів. Санкт-Петербург, 2001. 696 с.
33. Рассел. Б. История западной философии ... 701 с.

34. Религиозный жанр в изобразительном искусстве [Электронный ресурс]– Режим доступа : <https://artrecept.com/zhivopis/zhanry/religioznyj> – назва з екрану.
- 35.Склярская А.В., Смит В. Этические аспекты реставрации книг. БАН: 10 лет после пожара: Матер, междунар. науч. конф. Санкт-Петербург: БАН. 1999. 169-176 с.
- 36.Сахаров И. Исследования о русском иконописании. Кн. 2. Приложение. Санкт-Петербург. 1849. 41 с.
- 37.Трей Е.Х. Реставрация листов Остромирова евангелия и описание их повреждений. Реставрация библиотечных материалов: Ленинград. работ.: ГПБ. 1958. 49-96 с.
- 38.Тростянская Е. Б. Клеевые составы для дублирования. Е. Б. Тростянская, Г. Н. Томашевич, Е. В. Со-рокина. Вопросы реставрации: Методические рекомендации. Москва, 1960. 174-182 с.
- 39.Тростяньська Е. Б., Томашевич Г. Н., Сорокіна Е. В. Клейові склади для дублювання. Питання реставрації та консервації творів образотворчого мистецтва. Методичні рекомендації. Москва, 1960. 176 с.
- 40.Тростяньська Е. Б., Томашевич Г. Н., Сорокіна Е. В. Клейові склади для дублювання. Питання реставрації і консервації творів образотворчого мистецтва. Методичні рекомендації. Москва, 1960. 176-177 с.
- 41.Уолден С. Реставрація живопису. Порятунок чи знищення? Москва, 2007. 184 с.
- 42.Флоренський. П. А. Иконостас. Москва, 2001. 137-138 с.
- 43.Филатов В.В. Реставрация станковой темперной живописи: Учебник для реставрационных отделений художественных училищ. Г. А. Богданов, Е. М. Кристи, В. В. Филатов, С. В. Филатов [под ред. В.В. Филатова] – Москва. Изобразительное искусство, 1986. – 160 с.

44. Федосеева Т.С. Материалы для реставрации живописи и предметов прикладного искусства. Т.С. Федосеева Москва : РИО ГосНИИР, 1999. – 120 с.
45. Цитович, В. І. Тимченко. Т. Р. «Павутина часу» в контексті естетичної традиції Далекого Сходу. Науково-інформаційний зб. «Матеріальна база сфери культури». Москва, 1998. 49-62 с.
46. Цитович, В. І. Тимченко. Т. Р. «Павутина часу...». 49-62 с.
47. Яброва Р. Р. Художня спадщина. Зберігання, Дослідження, реставрація №1 (31). Москва: ВЦНІЛКР, 1975 - 180 с.
48. Ann Marie Sullivan, Cultural Heritage & New Media: A Future for the Past, 15 J. MARSHALL REV. INTELL. PROP. L. 604 (2016)
49. "Art Under Wraps", Harvard Magazine, March–April 2000
50. Andrew Oddy and Sara Carroll (eds). 1999. Reversibility – Does it Exist? British Museum Occasional Paper Number 135. London: British Museum.
51. Baird B.J. The goals and objectives of collections conservation. Restaurator. 1992. Vol. 13, №4. 149-161p.
52. Code of ethics and standards of practices. "The American Institute for Conservation of Historic and Artistic Works Directory 1989-1990.
53. "Definition of a Profession". International Council of Museums - Committee for Conservation. Retrieved 18 August 2012.
54. Galinsky E., Haberditz I.A. Paper splitting: systematisation quality control and risk minimisation. Restaurator. 2004. Vol. 25, № 3. 171-198 p.
55. Giovannini M.A. Towards a policy for preservation and restoration: some conceptual tools Restaurator. 1992. Vol. 13, №4. P. 162-186 p.
56. Gilberg, Mark. (1987). "Friedrich Rathgen: The Father of Modern Archaeological Conservation". Journal of the American Institute for Conservation. 26 (2): 105–120. doi:10.2307/3179459. JSTOR 3179459.
57. History. British Museum (2012-06-14). Retrieved on 2012-06-29.
58. Museum Environment (2nd Edition), 1986, by Garry Thomson CBE ISBN 978-0-7506-2041-3

59. Pergoli Campanelli, Alessandro (2013). *Cassiodoro alle origini dell'idea di restauro*. Milano: Jaca book. 140 p. ISBN 978-88-16-41207-1.
60. Pye, E, 2001. *Caring for the Past: Issues in Conservation for Archaeology and Museums*. London: James and James
61. Patent 2,073,802 U.S. "Art of Oil Painting Restoration", March 16, 1937. Patft1.uspto.gov. Retrieved on 2012-06-29.
62. Smith R.D. Reversibility a questionable philosophy *Restaurator*. 1988. Vol. 9, №4. 199-207 p.
63. Szczepanowska, Hanna M.. 2013. *Conservation of cultural heritage: key principles and approaches*. Routledge. ISBN 978-0415674744.
64. Stoner, Joyce Hill. 2005. 41 p. "Changing Approaches in Art Conservation: 1925 to the present" in (Sackler NAS Colloquium) *Scientific Examination of Art: Modern Techniques in Conservation and Analysis*. Proceedings of the National Academy of Sciences.
65. Stoner, Joyce Hill. "Changing Approaches in Art Conservation: 1925 to the present". The publication exists in two editions. The earlier one is "Scientific Examination of Art: Modern Techniques on Conservation and Analysis" and was published by the National Academy of Sciences in 2003. The later edition of the publication is "Arthur M. Sackler Colloquia: Scientific Examination of Art: Modern Techniques in Conservation and Analysis". It was published by the National Academies Press in 2005.
66. Walston, S. (1978). "The Preservation and Conservation of Aboriginal and Pacific Cultural Material in Australian Museums". *ICCM Bulletin*.